СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

УДК 355.43:359.7(477)
https://doi.org/10.53679/2616-9460.specialissue.2022.05

Резнікова Ольга Олександрівна –
завідувач відділу проблем національної безпеки
центру безпекових досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-4126-4304

У статті представлено результати стратегічного аналізу безпекового середовища України, проведеного на основі SWOT-аналізу. Досліджено стан безпекового середовища, сформованого напередодні широкомасштабної війни, розпочатої РФ проти України в лютому 2022 р., а також зміни, яких воно зазнало після цього. Спрогнозовано тенденції розвитку безпекового середовища України в післявоєнний період. Визначено джерела основних загроз національній безпеці України, а також уразливості, переваги й можливості розвитку держави та суспільства в нових умовах. Подано прогноз щодо трансформації джерел основних загроз національній безпеці України в післявоєнний період.

Аргументовано твердження, що своєчасне виявлення наявних і прогнозованих загроз національній безпеці, уразливостей і переваг держави та суспільства, а також можливостей посилення захисту національних інтересів в умовах певної безпекової ситуації та урахування тенденцій розвитку безпекового середовища є підґрунтям визначення стратегічних цілей і пріоритетів державної політики у сфері забезпечення національної безпеки.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що основним стратегічним орієнтиром України у сфері забезпечення національної безпеки є створення достатніх власних спроможностей як базису для забезпечення власної безпеки та стійкості. Важливе значення для забезпечення національної безпеки України в післявоєнний період матимуть такі напрями державної політики, як підвищення рівня обороноздатності та готовності до реагування на кризові ситуації, отримання зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО, розвиток двосторонніх відносин із стратегічними партнерами, відновлення економічного та людського розвитку України, підвищення ефективності державного управління тощо.

Ключові слова: національна безпека, національна стійкість, ризики, загрози, уразливості, державна політика, гібридна агресія, війна.

Olga Reznikova

STRATEGIC ANALYSIS OF UKRAINE'S SECURITY ENVIRONMENT

The article reports on the results of a strategic analysis of Ukraine's security environment based on a SWOT analysis. The focus is on the security environment as of the eve of the large-scale war launched by the Russian Federation against Ukraine in February 2022 as well as the changes it has undergone since then. The author prognosticates trends in the development of Ukraine's security environment in the post-war period based on the identified sources of the main threats to the national security of Ukraine, as well as vulnerabilities, advantages and opportunities for the development of the state and society in the new conditions. It is also predicted that sources of the main threats to the national security of Ukraine in the post-war period will undergo transformation.

The author argues that a timely identification of existing and projected threats to national security, vulnerabilities, strengths of the state and society, and their opportunities to further protect national interests in the conditions of a certain security situation, when coupled with an account of trends in the development of the security environment, provide a foundation for determining the strategic goals and priorities of state policy in the area of national security.

The research results give grounds to conclude that the main strategic goal for Ukraine in the area of national security is the development of sufficient domestic capabilities as a basis for ensuring its own security and resilience. The important vectors of state policy for ensuring the national security of Ukraine in the post-war period will include strengthening its defense capability, increasing the level of readiness to crises response, obtaining external security guarantees outside NATO, developing bilateral relations with strategic partners, restoring the economic and human development of Ukraine, and improving the efficiency of public administration.

Keywords: national security, national resilience, risks, threats, vulnerabilities, state policy, hybrid aggression, war.

Сучасне безпекове середовище характеризується високим ступенем мінливості й непередбачуваності. Драматичні події, що відбуваються нині у світі, насамперед війна, розв'язана Російською Федерацією – державою, що володіє ядерною зброєю та досі є постійним членом Ради Безпеки ООН, проти України, яка свого часу відмовилася від ядерної зброї в обмін на міжнародні безпекові гарантії, випробовують на міцність і життєздатність наявні механізми забезпечення миру та безпеки, перевіряють на практиці ефективність міжнародних організацій та альянсів, активізують пошуки нових механізмів забезпечення глобальної, регіональної та національної безпеки. Невизначеність ситуації суттєво ускладнює формування державами політики у сфері національної безпеки, потребує диверсифікації заходів, посилення традиційних безпекових механізмів заходами у сфері побудови національної стійкості. Наведене вище актуалізує пошук нових, теоретично обґрунтованих підходів до забезпечення національної безпеки, у т. ч. стратегічного аналізу і планування.

Методологія дослідження. За умов мінливості безпекового середовища особливого значення набуває впровадження адаптивного управління у сфері забезпечення національної безпеки (Habron, 2003; Holling, 1978; Walters, 1986). Передусім це передбачає здійснення в державі регулярного аналізу безпекового середовища з метою своєчасного внесення коректив до цілей і завдань державної політики відповідного спрямування.

Стратегічний аналіз безпекового середовища покликаний визначити процеси, явища, чинники, умови, обставини, події, результати діяльності й взаємодії суб'єктів суспільних відносин, а також тенденції їх розвитку, які впливають на рівень захищеності держави, суспільства, довкілля на певній території від наявних і прогнозованих загроз. Зміни безпекового середовища, що є відхиленням від його звичайного стану рівноваги, містять ризики, які підлягають подальшому аналізу. За результатами первинного аналізу безпекового середовища виявлені ризики можна розподілити на ті, що можуть трансформуватися в загрози, й ті, що створюють нові можливості для розвитку держави та суспільства. Зауважимо, що в міжнародних стандартах ISO ризик схарактеризований як вплив невизначеності на результати, які очікуються (ISO, 2018; ISO, 2021).

Трактуючи загрозу як потенційну причину небажаного інциденту, який може зашкодити фізич-

ним особам, активам, системі або організації, навколишньому середовищу або суспільству (ISO, 2021), встановимо, що загрозу національній безпеці можуть створювати певні дії, явища, процеси, події, ситуації, безпосередньо спрямовані на підрив державного суверенітету і територіальної цілісності держави та/або здатні зашкодити життю, здоров'ю, майну громадян, завадити безперебійному наданню критично важливих функцій держави, завдати фізичної або економічної шкоди підприємствам, організаціям, об'єктам критичної інфраструктури, стати на заваді реалізації національних інтересів тощо. При цьому джерелом загрози можуть бути політика держави або групи держав; окремі люди, групи людей, організацій; природне середовище або космічний простір, зміни в діяльності, реалізації, функціонуванні або існуванні яких спричиняють ті чи інші загрози та визначають їхній загальний характер. З одного джерела може походити більше ніж одна загроза.

Варто зауважити, що в українському експертному середовищі часто зустрічається розподіл загроз на внутрішні та зовнішні (Абрамов, Ситник, Смолянюк та ін., 2016; Горбулін, Качинський, 2010). Розглядаючи державу і суспільство як складні системи через призму концепту національної стійкості (Резнікова, 2022; Bertalanffy, 1968; Brauch, 2005; Chandler, 2012), можна дійти висновку, що джерелом внутрішніх загроз зазвичай є уразливості, які засвідчують наявність проблем, вад, недоліків, що породжують або посилюють схильність до порушення функціональності, системних пошкоджень та/або піддатливість до негативних впливів ризиків і загроз (Президент України, 2021g). Зазвичай уразливості держави та суспільства постають як результат низької ефективності органів державної влади, непослідовності й незавершеності реформ, системних вад розвитку тощо.

Загалом своєчасне виявлення наявних і прогнозованих загроз національній безпеці, уразливостей і переваг (сильних сторін) держави і суспільства, а також можливостей посилення захисту національних інтересів в умовах певної безпекової ситуації, зважаючи на тенденції розвитку безпекового середовища, є підґрунтям для визначення стратегічних цілей і пріоритетів державної політики у сфері забезпечення національної безпеки. Основним методом проведення стратегічного аналізу безпекового середовища держави є SWOT-аналіз. Поглиблений аналіз ризиків і загроз національній безпеці передбачає також застосування низки кількісних і якісних методів дослідження (Резнікова, Войтовський, Лепіхов, 2020).

Метою статті є визначення пріоритетів державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України в післявоєнний період.

Досягненню зазначеної мети сприятиме вирішення таких основних *науково-дослідницьких завдань*:

- визначити джерела основних загроз національній безпеці України, а також уразливості, переваги й можливості розвитку держави і суспільства;
- виявити основні зміни й тенденції розвитку безпекового середовища України після повномасштабного вторгнення РФ та у післявоєнний період;
- визначити стратегічні орієнтири, які сприятимуть уточненню пріоритетів державної політики у сфері національної безпеки України в післявоєнний період.

Аналіз безпекового середовища України

Незадовго до початку повномасштабної війни, яку розпочала Російська Федерації проти України 24 лютого 2022 р., у нашій державі було завершено підготовку галузевих безпекових стратегій у межах нового циклу стратегічного планування, започаткованого з прийняттям у 2020 р. нової редакції Стратегії національної безпеки України (Президент України, 2020). У документах було визначено широкий спектр загроз національній безпеці в різних сферах. Водночас результати поглибленого аналізу таких загроз дозволяють стверджувати, що джерел їх виникнення було не надто багато.

Найбільша група загроз національній безпеці України походила від *агресивної зовнішньої і воєнної політики РФ*. До таких загроз у галузевих безпекових стратегіях віднесено посягання на суверенітет і територіальну цілісність України, блокування руху нашої держави до набуття повноправного членства у ЄС та НАТО, можливість подальшої ескалації збройної агресії РФ проти України та повномасштабного застосування військової сили проти України, провокування збройного конфлікту на державному кордоні України, ведення розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб РФ проти України, здійснення інформаційних спецоперацій, використання незаконних збройних формувань, поширення тероризму, який РФ фінансує та підтримує, атаки в кіберпросторі, блокування постачання необхідних ресурсів та обладнання для потреб економіки

України тощо (Кабінет Міністрів України, 2021a; 2021b; 2021c; Президент України, 2021a, 2021b, 2021c, 2021d, 2021e, 2021f, 2021h, 2021i).

На момент набуття чинності галузевими безпековими стратегіями Україна протягом восьми років зазнавала гібридної агресії РФ. Така агресія виходила поза межі однієї держави, а її вияви й результати нині загальновідомі, зокрема: на рівні України – окупація в 2014 р. Автономної Республіки Крим і частини Луганської і Донецької областей, неодноразові спроби втручання у внутрішні справи України; на регіональному рівні – застосування енергетичної зброї (наприклад, у спосіб створення штучного дефіциту природного газу в Європі та підвищення його ринкової вартості), створення міграційної кризи на кордоні Білорусі (сателіта РФ) та держав ЄС; на міжнародному рівні – реалізація стратегії створення напруженості на Заході, поширення російської пропаганди й дезінформації тощо. Було зрозуміло, що керівництво РФ не планувало переглядати агресивну зовнішню і воєнну політику, надто щодо України. Водночас сценарій повномасштабного вторгнення РФ в Україну вже на початку 2022 р. та ведення агресором терористичної війни проти населення більшістю експертів не розглядався як найбільш ймовірний.

Причини розгортання РФ війни проти незалежної України мають вочевидь не лише політичний, а й ідеологічний та історичний контексти. Відомий політолог, соціолог і державний діяч З. Бжезінський зазначав, що «…незалежність України кинула виклик самій суті претензії Росії на те, що вона є богонатхненною прапороносицею спільної всеслов'янської ідентичності», а також «…Росія не може існувати в Європі без України, яка теж належить до Європи, тоді як Україна може бути в Європі без Росії» (Бжезінський, 2000:89, 122).

Посягання РФ на суверенітет і територіальну цілісність сусідніх держав, передусім Грузії, Молдови та України, спостерігалися вже не один рік. Проте реакція з боку демократичних держав і міжнародних організацій, які відповідають за мир та безпеку, на відверті порушення РФ норм міжнародного права й маніпулювання демократичними цінностями до цього часу була вкрай слабкою. Політика умиротворення агресора та символічні санкції не стали на заваді агресивним планам Кремля, що згодом призвело до розширення формату гібридної агресії РФ і повномасштабного вторгнення в Україну.

Загалом, *руйнування створеної після Другої світової війни системи міжнародної безпеки й послаблення впливу міжнародних організацій, що мають забезпечувати дотримання норм міжнародного права*, доцільно визначити джерелом окремої групи загроз національній безпеці України. Зазначені глобальні процеси знизили ефективність наявних інструментів кризового врегулювання, знецінили безпекові гарантії, надані різним державам, провокували нові міждержавні конфлікти і поширення міжнародної злочинності за відсутності системи ефективних стримувань і покарань.

Джерело загроз національній безпеці, пов'язане з неефективністю системи міжнародної безпеки, виявилося особливо небезпечним саме для України, оскільки чинні механізми захисту миру та безпекові гарантії, у т. ч. за Будапештським меморандумом, не завадили РФ роками здійснювати гібридну агресію проти України, а 24 лютого 2022 р. розпочати повномасштабну війну.

Серед інших джерел ризиків і загроз для національної безпеки України можна визначити такі: *зміна клімату, розвиток науки і технологій, просування іншими державами інтересів, які суперечать національним інтересам України*, тощо. Зазначені джерела ризиків і загроз є типовими для більшості держав, усунути їх повністю неможливо. Отже, під час формування державної політики у сфері забезпечення національної безпеки держави мають знаходити інструменти, які дозволятимуть адаптуватися до постійної дії таких загроз. Такий підхід передбачає посилення національної стійкості.

Крім аналізу ризиків і загроз національній безпеці, стратегічний аналіз безпекового середовища передбачає також визначення уразливостей, переваг і можливостей держави та суспільства у сфері захисту національних інтересів.

Що стосується *уразливостей держави та суспільства*, які є джерелом внутрішніх загроз, то їх досить детально описано в документах планування у сферах національної безпеки і оборони, ухвалених протягом останніх років на виконання пункту 66 Стратегії національної безпеки України (Кабінет Міністрів України, 2021a, 2021b, 2021c; Президент України, 2020, 2021a, 2021b, 2021c, 2021d, 2021e, 2021f, 2021h, 2021i). Серед основних уразливостей, визначених у цих документах, такі: непослідовність і незавершеність реформ, низька ефективність органів державної влади, корупція, системні вади у сфері інформаційної політики держави, слабкість системи стратегічних комунікацій, вади системи управління державним кордоном, дисбаланси фінансової системи та макроекономічні диспропорції,

дефіцит фінансових ресурсів, втрати державного бюджету, низька конкурентоспроможність національної економіки, недостатня захищеність національної економіки, недостатність і ресурсна орієнтованість інвестицій, втрата науково-технічного потенціалу, депопуляція, низький рівень добробуту населення, несприятливі умови для підтримки здорового способу життя, зниження культурного рівня й погіршення емоційного стану населення, системні вади у сфері охорони навколишнього природного середовища, недостатній контроль з боку держави за дотриманням біобезпеки, системні вади у сфері енергетичної безпеки тощо.

Зауважимо, що протистояння України у війні активізувало *сильні сторони держави та суспільства*, зокрема злагодженість і єдність щодо демократичних цінностей і національних інтересів. Це дозволило оперативно усунути деякі уразливості. Передусім ідеться про вади у сфері інформаційної політики держави й слабкість системи стратегічних комунікацій. Завдяки ефективному координуванню відповідної діяльності та об'єднанню зусиль держави, суспільства та бізнесу Україні вдалося отримати значні переваги в інформаційній війні та забезпечити поширення у світі правдивої інформації про події, що відбуваються нині в країні.

До інших сильних сторін Української держави та суспільства можна віднести сформованість законодавчої бази, яка передбачає механізми управління державою як у звичайних умовах, так і в умовах надзвичайного та воєнного стану. Це значною мірою гарантує безперервність урядування, що є одним із ключових напрямів забезпечення національної безпеки і стійкості. Крім того, ухвалений 2021 р. Закон України «Про основи національного спротиву» (Верховна Рада України, 2021) заклав підвалини організації територіальної оборони, яка відіграла важливу роль у забезпеченні захисту держави у нинішній війні. Зокрема, у такий спосіб було реалізовано принцип субсидіарності, який є одним із ключових у сфері формування національної стійкості. Це дозволило суттєво підвищити ефективність реагування на воєнні загрози на місцевому рівні й налагодити належне координування на всіх рівнях.

Повномасштабне вторгнення, як і гібридна війна РФ, що триває з 2014 р., виявили в Україні й інші переваги, такі як потужний волонтерський рух і значний потенціал самоорганізації суспільства. Активні навчання й тренування представників органів державної влади, сил безпеки та оборони, зокрема за участі іноземних держав та НАТО, щодо комплексного реагування на різні загрози, суттєво підвищили рівень готовності держави до збройної агресії РФ, що якісно відрізняє поточну ситуацію від тієї, яка склалася в 2014 р. Безумовною перевагою є також лідерство Президента України, що забезпечило не лише ефективне протистояння кількісно більшим силам ворога, а й дозволило організувати потужну міжнародну коаліцію демократичних держав на підтримку України.

Під час війни сформувалися й нові можливості для захисту національних інтересів і подальшого відновлення країни у післявоєнний період. Передусім ідеться про зміцнення двосторонніх відносин України з низкою держав світу, прогрес України на шляху до європейської інтеграції та у захисті суверенних прав у міжнародних судових установах, зокрема Міжнародному суді ООН, широкий суспільний резонанс і підтримку України у світі тощо.

Стратегічні орієнтири України у сфері забезпечення національної безпеки

Відповідно до правил адаптивного управління аналіз ризиків і загроз національній безпеці має здійснюватися регулярно. Вочевидь після завершення війни безпекове середовище України зазнає суттєвих змін. Зміняться й пріоритетні потреби у сфері захисту національних інтересів та подальшого розвитку держави. З огляду на це, після війни має бути започаткований новий цикл стратегічного планування, за результатами якого доцільно внести уточнення до Стратегії національної безпеки України та галузевих безпекових стратегій.

Беручи до уваги наведені вище характеристики безпекового середовища України й контекст поточної безпекової ситуації, проаналізуємо кілька припущень щодо джерел основних загроз національній безпеці України в післявоєнний період.

РФ залишатиметься основним джерелом загроз національній безпеці України на довгі роки. Хоча найгірші прогнози щодо розширення агресії РФ проти України вже справдилися, після завершення війни не варто очікувати на відмову керівництва РФ (навіть у разі заміни її очільників) від агресивних планів щодо продовження експансіоністської політики щодо України. Початок повномасштабних бойових дій РФ проти України на тлі низки помилок у розрахунках керівництва РФ щодо потенціалу стійкості Української держави і суспільства унеможливили досягнення стратегічних цілей РФ щодо створення напруженості на Заході на глобальному та регіональному рівнях, призвели

до запровадження потужних міжнародних санкцій проти РФ, що спричинило значні економічні, фінансові, політичні, технічні, іміджеві та інші втрати. Зазнаючи збитків, РФ прагнутиме відновитися передусім у спосіб захоплення у ході війни нових територій України й отримання доступу до ресурсів нашої держави. Чинник вимушених переселенців з України до країн ЄС вже зараз використовується РФ як інструмент політичного та економічного тиску на Захід. Але й по завершенню війни малоймовірним є те, що РФ відмовиться від спроб у різний спосіб завдати шкоди інтересам України, а також втручання у її внутрішні справи, використовуючи цей шлях як продовження тиску на Захід з метою скасування санкцій.

Архітектура глобальної безпеки зазнає змін, проте цей процес буде складним і тривалим. Ескалація ситуації довкола України напередодні війни дала РФ можливість підвищити рівень воєнно-політичної напруженості в країнах Заходу, але формально не виходити за межі міжнародного права. Зокрема, і накопичення російських військ уздовж кордонів України, і вимоги до США та НАТО щодо «гарантій безпеки» багатьма державами були інтерпретовані як законні з погляду суверенних прав РФ як незалежної держави та суб'єкта міжнародних відносин. Цьому сприяла й запущена РФ інформаційна кампанія, яка акцентувала увагу урядів і громадськості країн Заходу на тім, що РФ – актор, на якого варто зважати, навіть якщо це офіційно не визнається. Не виключено, що саме така ситуація пояснює вичікувальну позицію переважної більшості держав світу та їхніх лідерів у перші дні війни та значну обережність у подальших діях і рішеннях цих держав.

Війна в Україні виявила неефективність низки міжнародних організацій та їхніх структурних підрозділів (зокрема, РБ ООН, Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, ЮНІСЕФ, ОБСЄ, МАГАТЕ та ін.), які не змогли ані вирішувати складні питання щодо забезпечення безпеки і миру, ані оперативно зорієнтуватися в міжнародному безпековому середовищі та ідентифікувати події, зокрема відрізнити війну від конфлікту або спеціальної військової операції. Наведене ставить на порядок денний питання щодо проведення аудиту діяльності зазначених міжнародних організацій та їх глибинного реформування. Також викликає сумніви ефективність НАТО як політично-військового альянсу 30 держав Північної Америки і Європи зі складною бюрократичною системою ухвалення рішень та управління, надто в умовах швидких і непередбачуваних змін сучасного безпекового середовища.

Можна припустити, що після війни в Україні у світі сформується низка нових воєнних та/або політичних альянсів, які будуть меншими за розмірами, але більш гнучкими і зможуть запропонувати своїм членам ефективніші гарантії безпеки. Необхідність пошуку рішення щодо завершення війни в Україні та надання нашій державі надійних зовнішніх безпекових гарантій може стати стимулом для переформатування застарілої та неефективної системи міжнародної безпеки та її інститутів. Водночас через громіздку структуру провідних міжнародних організації, передусім ООН, консенсусну систему ухвалення рішень і складність управління реформування таких інституцій вочевидь буде непростим і тривалим процесом. Прогнозовані зміни глобального безпекового середовища доцільно розглядати як ризики, що містять як нові можливості для розвитку, так і потенціальні загрози в разі виникнення суперечок щодо способів реформування системи міжнародної безпеки.

Війна РФ проти України спричинить значні зрушення у світовій економіці, змінюючи ланцюги постачання низки сировинних товарів і продовольства, спричиняючи коливання цін на світових ринках і зниження темпів економічного зростання, тощо. Що стосується України, то національна економіка вже зазнала і зазнає значних втрат у результаті війни. Можна сподіватися, що частково ці втрати буде компенсовано за рахунок міжнародної допомоги та репарацій, отриманих від РФ за відповідними рішеннями Міжнародного суду ООН. Проте процес відновлення економічного і людського розвитку України буде вочевидь складним і тривалим, що підтверджується світовим історичним досвідом.

З огляду на викладене, можна припустити, що пріоритетними напрямами державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України у післявоєнний період будуть такі:

- зміцнення сектору безпеки і оборони;
- пошук зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО, розвиток двосторонніх відносин зі стратегічними партнерами;
- відновлення економічного і людського розвитку України;
- розбудова національної системи стійкості;
- підвищення ефективності державного управління;
- завершення реформ, які довели ефективність.

Таким чином, стратегічні орієнтири держави у сфері забезпечення національної безпеки полягають у тім, що Україна має сформувати достатні власні спроможності як базис для забезпечення своєї безпеки і стійкості. Як незалежна держава Україна має залишити за собою право обирати участь у різних системах та/або альянсах колективної безпеки і оборони як спосіб гарантування державного суверенітету й територіальної цілісності.

Висновки

Під час війни, що триває в Україні, певні плани, зв'язки, ідеї пройшли або не пройшли випробовування на міцність і життєздатність. Вочевидь деякі стратегічні цілі України має бути переосмислено, оцінки – переглянуто, механізми забезпечення національної безпеки і стійкості – посилено або перебудовано. З огляду на значні зміни безпекового середовища, що тривають, в Україні після війни має бути започаткований новий процес стратегічного планування та оновлення стратегічних документів держави у сфері забезпечення національної безпеки й розвитку як незалежної, вільної, сильної демократичної держави.

Важливе значення для забезпечення національної безпеки України в післявоєнний період матимуть такі напрями державної політики, як підвищення рівня обороноздатності й готовності до реагування на кризові ситуації, отримання зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО, розвиток двосторонніх відносин зі стратегічними партнерами, відновлення економічного і людського розвитку України, підвищення ефективності державного управління тощо.

Як країна – засновник ООН Україна має взяти активну участь у реформуванні цієї міжнародної організації з метою підвищення ефективності її діяльності відповідно до визначених Статутом ООН цілей і принципів, зокрема щодо підтримання миру та вжиття ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру, а також придушення актів агресії або інших порушень миру.

Список використаних джерел

Абрамов, В. І., Ситник, Г. П., Смолянюк, В. Ф. та ін. (2016). *Глобальна та національна безпека* / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 784 с.

Бжезінський, З. (2000). *Велика шахівниця*. Львів – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 236 с.

Верховна Рада України (2021). Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. Законодавство України : офіц. портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20?lang=uk#Text

Горбулін, В. П., Качинський, А. Б. (2010). *Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки*. Київ : НІСД, 288 с.

Кабінет Міністрів України. (2021a). Про внесення змін до Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 № 145-р. Законодавство України : офіц. портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D1%80#Text

Кабінет Міністрів України. (2021b). Про схвалення Стратегії енергетичної безпеки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 № 907-р. Законодавство України : офіц. портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-%D1%80#Text

Кабінет Міністрів України. (2021c). Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 № 1363-р. Законодавство України : офіц. портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text

Президент України (2020). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. Президент України Володимир Зеленський : офіц. інтернет-представництво. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037

Президент України. (2021a). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. Законодавство України : офіц. портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text

Президент України. (2021b). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. Президент України Володимир Зеленський : офіц. інтернет-представництво. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013

Президент України. (2021c). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку» : Указ Президента України від 02.06.2021 № 225/2021. Законодавство України : офіц. портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#n2

Президент України. (2021d). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України» : Указ Президента України від 20.08.2021 № 372/2021. Президент України Володимир Зеленський : офіц. інтернет-представництво. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3722021-39733

Президент України. (2021e). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України» : Указ Президента України від 26.08.2021 № 448/2021. Президент України Володимир Зеленський : офіц. інтернет-представництво. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017

Президент України. (2021f). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» : Указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021. Законодавство України : офіц. портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n2

Президент України. (2021g). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» : Указ Президента України від 27.09.2021 № 479/2021. Законодавство України : офіц. портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text

Президент України. (2021h). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію біобезпеки та біологічного захисту» : Указ Президента України від 17.12.2021 № 668/2021. Законодавство України : офіц. портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/668/2021#Text

Президент України. (2021i). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. Законодавство України : офіц. портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text

Резнікова, О. О. (2022). *Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища* : монографія. Київ : НІСД, 456 с.

Резнікова, О. О., Войтовський, К. Є., Лепіхов, А. В. (2020). *Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України* : аналіт. доповідь / за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 84.

Bertalanffy, L. von. (1968). *General System Theory: Foundations, Development, Applications.* N.Y.: George Braziller.

Brauch, H. G. (2005). *Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks in Environmental and Human Security*. United Nation University – Institute for Environment and Human Security. Bonn, Germany.

Chandler, D. (2012). Resilience and human security: The post-interventionist paradigm. *Security Dialogue, 43*(3), 213–229. https://doi.org/10.1177/0967010612444151

ISO. (2018). Risk management – Guidelines. ISO 31000:2018. https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en

ISO. (2021). Security and resilience – Vocabulary. ISO 22300:2021. https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:22300:ed-3:v1:en:term:3.1.162

Habron, G. (2003). Role of Adaptive Management for Watershed Councils. *Environmental Management, 31*(1), 29–41. doi: 10.1007/s00267-002-2763-y

Holling, C. S. (1978). *Adaptive Environmental Assessment and Management.* London: Wiley.

Walters, C. J. (1986). *Adaptive Management of Renewable Resources*. New York: McGraw Hill.

References

Abramov, V. I., Sytnyk, H. P. & Smolianiuk, V. F., et al. (Eds.). (2016). *Global and national security.* Kyiv: NADU, 784 p. [in Ukrainian].

Bertalanffy, L. von. (1968). *General System Theory: Foundations, Development, Applications.* N.Y.: George Braziller.

Brauch, H. G. (2005). *Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks in Environmental and Human Security*. United Nation University – Institute for Environment and Human Security. Bonn, Germany.

Bzhezinskyi, Z. (2000). *The Grand Chessboard*. Lviv – Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 236 p. [in Ukrainian].

Chandler, D. (2012). Resilience and human security: The post-interventionist paradigm. *Security Dialogue, 43*(3), 213–229. https://doi.org/10.1177/0967010612444151

ISO. (2018). Risk management – Guidelines. ISO 31000:2018. https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en

ISO. (2021). Security and resilience – Vocabulary. ISO 22300:2021. https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:22300:ed-3:v1:en:term:3.1.162

Habron, G. (2003). Role of Adaptive Management for Watershed Councils. *Environmental Management, 31*(1), 29–41. doi: 10.1007/s00267-002-2763-y

Holling, C. S. (1978). *Adaptive Environmental Assessment and Management.* London: Wiley.

Horbulin, V. P., & Kachynskyi, A. B. (2010). *Strategic planning solving national security problems.* Kyiv: NISS, 288 p. [in Ukrainian].

President of Ukraine. (2020). On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 "On the Strategy of National Security of Ukraine": Decree of the President of Ukraine of 2020, September 14, No. 392/2020. Legislation of Ukraine: Official portal. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text [in Ukrainian].

President of Ukraine. (2021a). On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated March 25, 2021 "On the Strategy of Military Security of Ukraine": Decree of the President of Ukraine of 2021, March 25, No. 121/2021. Legislation of Ukraine: Official portal. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text [in Ukrainian].

President of Ukraine. (2021b). On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 14, 2021 "On the Cyber Security Strategy of Ukraine": Decree of the President of Ukraine of 2021, August 26, No. 447/2021. President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy: Official website. https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013 [in Ukrainian].

President of Ukraine. (2021c). On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 14, 2021 "On the Human Development Strategy": Decree of the President of Ukraine of 2021, June 02, No. 225/2021. Legislation of Ukraine: Official portal. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#n2 [in Ukrainian].

President of Ukraine. (2021d). On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated June 18, 2021 "On the Strategy for the Development of the Defense Industry of Ukraine": Decree of the President of Ukraine of 2021, August 20, No. 372/2021. President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy: Official website. https://www.president.gov.ua/documents/3722021-39733 [in Ukrainian].

President of Ukraine. (2021e). On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated July 30, 2021 "On the Strategy of Foreign Policy of Ukraine": Decree of the President of Ukraine of 2021, August 26, No. 448/2021. President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy: Official website. https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017 [in Ukrainian].

President of Ukraine. (2021f). On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated August 11, 2021 "On the Strategy of Economic Security of Ukraine up to 2025": Decree of the President of Ukraine of 2021, August 11, No. 347/2021. Legislation of Ukraine: Official portal. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n2 [in Ukrainian].

President of Ukraine. (2021g). On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated August 20, 2021 "On the establishment of the National Resilience System": Decree of the President of Ukraine of 2021, September 27, No. 479/2021. Legislation of Ukraine: Official portal. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text [in Ukrainian].

President of Ukraine. (2021h). On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated October 15, 2021 "On the Strategy of Biological Security and Protection": Decree of the President of Ukraine of 2021, December 17, No. 668/2021. Legislation of Ukraine: Official portal. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/668/2021#Text [in Ukrainian].

President of Ukraine. (2021i). On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated October 15, 2021 "On Information Security Strategy": Decree of the President of Ukraine of 2021, December 28, No. 685/2021. Legislation of Ukraine: Official portal. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text [in Ukrainian].

Reznikova, O. O. (2022). *National resilience in a changing security environment*. Kyiv: NISS, 456 p. https://doi.org/10.53679/NISS-book.2022.01 [in Ukrainian].

Reznikova, O. O., Voitovskyi, K. Ye., & Lepikhov, A. V. (2020). *National risk and threat assessment systems: the best world practices, new opportunities for Ukraine.* Kyiv: NISS, 84 p. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/dopovid.pdf [in Ukrainian].

The Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021a). On Amendments to the Strategy of Integrated Border Management up to 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 24, 2021, No. 145-r. Legislation of Ukraine: Official portal. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D1%80#Text [in Ukrainian].

The Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021b). On approval of the Energy Security Strategy: Order of the Cabinet of Ministers of August 04, 2021, No. 907-r. Legislation of Ukraine: Official portal. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-%D1%80#Text [in Ukrainian].

The Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021c). On approval of the Strategy of Ecological Security and Adaptation to Climate Change up to 2030: Order of the Cabinet of Ministers of October 20, 2021, No. 1363-r. Legislation of Ukraine: Official portal. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text [in Ukrainian].

Verchovna Rada of Ukraine. (2021). On the Framework of National Resistance: Law of Ukraine of 2021, July 16, No. 1702-IX. Legislation of Ukraine: Official portal. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20?lang=uk#Text [in Ukrainian].

Walters, C. J. (1986). *Adaptive Management of Renewable Resources*. New York: McGraw Hill.